

Informatie bij foto-expositie ‘Voedsel en Hier en daar’, het boek Wereldvoedsel, en voorstellen voor mogelijke lezingen

Inleiding

In 2006 heb ik in opdracht van Helden Mondiaal (voorheen Platform Ontwikkelings-samenwerking Helden) ik de foto-expositie ‘Voedsel Hier en Daar’ opgezet. Dit is een duo-expositie bestaande uit 23 thema’s van telkens twee foto met begeleidende teksten, waarbij de overeenkomsten en de verschillen tussen de landbouw en voedselvoorziening in Nederland en ontwikkelingslanden aan de orde komen. In 2008 werd een tweede identieke expositie gemaakt en verscheen een begeleidend boek met dezelfde foto’s en achtergrondteksten. In 2011 mondde dit uit in het boek *Wereldvoedsel – Pleidooi voor een rechtvaardige en ecologische voedselvoorziening*, uitgegeven door Uitgeverij De Republiek. In dit boek werden op vergelijkbare wijze als de expositie 43 thema’s behandeld, met telkens een foto Hier en Daar. Hierna vindt u meer informatie over deze expositie, de teksten bij de foto’s en het boek *Wereldvoedsel*.

Bij (de opening van) de expositie verzorg ik indien gewenst een lezing (powerpoint) met achterliggende problematiek en alternatieven rond landbouw en voedselvoorziening. Zoals het kenmerken van een duurzame landbouw, internationale landbouw- en handelsbeleid, relaties met de huidige voedsel-, klimaat en energiecrisis, en de verantwoordelijkheid van boer, consument, bedrijfsleven en de overheid.

Ook kan ik een lezing geven aan de hand van de foto’s in een powerpointpresentatie Voedsel Hier en Daar, gecombineerd met een uitleg van achterliggende problematiek en alternatieven.

Aan het einde van dit document vindt u informatie over de Powerpoint-presentaties rond het thema ‘Voedsel Hier en Daar’, en een nog te ontwikkelen presentatie ‘Dagelijks leven Hier en Daar’.

1. Foto-expositie Voedsel Hier en Daar

De foto-expositie verhuur ik vanuit Amsterdam aan geïnteresseerde scholen, instellingen en bedrijven in de rest van Nederland.

Binnen 23 lijsten (93x62 cm) met 2 foto’s (30x40/45 cm) komen allerlei facetten van de landbouw en voedselproductie aan de orde, met telkens een foto uit een ontwikkelingsland en een foto uit Nederland. Elke foto gaat vergezeld met een begeleidende tekst van zo’n 200 tot 300 woorden.

Aan de orde komen: allereerst het gehele productieproces van zaadje tot consument, zoals land bewerken, zaaien, gewasbescherming, oogsten, verwerking, voedselbereiding en transport naar de consument. Ook de dierlijke voedselproductie komt aan de orde. Daarnaast wordt op de foto’s en begeleidende tekst aandacht geschonken aan: het (inter)nationale beleid dat samenhangt met voedselproductie, de gezamenlijke belangen van boeren in Noord en Zuid, voedselzekerheid, en de relatie tussen landbouw en natuur en milieu: zoals klimaatverandering, oprakende fossiele brandstoffen en de vernietiging van natuur voor de aanleg van soja- en palmolieplantages.

In samenwerking met mogelijke opdrachtgevers zou ik de foto-expositie kunnen uitbreiden tot 43 lijsten (overeenkomstig het boek), waarbij ik enkele teksten en foto’s kan actualiseren.

De nieuwe thema’s betreffen onder andere: visserij, nadelen van garnalenkwekerijen in tropische gebieden, dierziekten, slowfood versus fastfood, wie verdient er aan koffie?, de grote invloed van de detailhandel op de prijs, de nadelen van exportgerichte landbouwproductie en vrijhandel in de landbouw verder uitgewerkt, globalisering versus regionalisering, de (on)mogelijkheden van keurmerken, honger en obesitas, duurzame energie in de landbouw, de biobased economy: kansen en gevaren, biobrandstoffen, verlies van landbouwgrond, lobby van het bedrijfsleven versus boerenprotest, en lokale zelfvoorziening.

Doelgroep

De expositie geeft naast inzichten in de Nederlandse voedselvoorziening, maar is daarnaast ook bedoeld om te leren van het Zuiden, en biedt aanknopingspunten tot integratie van verschillende culturen. Vooral voor kinderen en stadsbewoners kan deze expositie een eye-opener zijn, nu mensen steeds verder vervreemd raken van hun voedselproductie.

De exposities waren de afgelopen jaren te zien in diverse plaatsen in Nederland en België zoals:

- Amsterdam: Nederlands Sociaal Forum mei 2007, en op de Milieumarkt tijdens Autoloze dag in stadsdeel Westerpark september 2008;
- Arnhem, in wijkcentrum de Lommerd in het Spijkerkwartier, maart/april 2008;
- Culemborg, openbare bibliotheek, februari/maart 2008;
- Wageningen, bestuursgebouw Wageningen Universiteit en Researchcentrum, juli/augustus 2007;
- Twello, Hof van Twello, april/mei 2008;
- Hasselt - Rouveen, Veldschuur, mei/juni 2008;
- Helden, Bouwens van der Boije-college te Panningen en het gemeentehuis Helden, maart/april 2007 en najaar 2007;
- Arcen, galerie het Franz Pfanner Huis, augustus/oktober 2007;
- Bunnik, tijdens Earthday, 22 april 2007;
- Venray, openbare bibliotheek, december 2007;
- Meerlo, Wereldfestival van Stichting Ontwikkelingssamenwerking Meerlo Wanssum 21 en 22 juni 2008;
- Tilburg, Openbare bibliotheek, februari/maart 2010;
- Openbare bibliotheken in de omgeving van Tilburg, maart/juni 2010;
- Venlo, Floriade tijdens debat 'Varkens en soja', oktober 2012;
- Ridderkerk, het stadshuis 22 mei tot 7 juni 2013;
- Wageningen (WUR), Voedsel Anders Conferentie, 21 en 22 februari 2014;
- Brussel, Burning Ice Festival, 27 t/m 30 maart 2014;
- Weert, Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man, 6 februari t/m 30 april 2014.

2. Boek Wereldvoedsel – Pleidooi voor een rechtvaardige en ecologische voedselvoorziening

In 2011 verscheen het boek *Wereldvoedsel – Pleidooi voor een rechtvaardige en ecologische voedselvoorziening*, waarvan de eerste druk van 1.000 exemplaren in 2013 was uitverkocht. Dat jaar verscheen een tweede geactualiseerde versie die nog steeds verkrijgbaar is. In dit boek heb ik het aantal thema's uitgebreid tot 43, dus het boek zal zo'n 100 foto's bevatten van zowel de landbouw en voedselvoorziening in Nederland en in ontwikkelingslanden.

Naast deze 43 thema's, zijn de teksten bij de foto's uitgebreid, en zijn er achtergrondhoofdstukken toegevoegd, over onder andere de nadelen van de industrialisering en schaalvergroting in de landbouw, het achterliggend (nationaal, Europees, WTO, Wereldbank) beleid en de historie hiervan, de grote macht van de (multinationale) agribusiness en detailhandel in de voedselketen, oorzaken van de voedsel-, energie- en klimaatcrisis. Ook besteed ik aandacht aan mogelijke alternatieven, vooral gericht op verandering van (inter)nationaal handels- en landbouwbeleid, om deze problematiek het hoofd te bieden. Verder komen allerlei inspirerende voorbeelden in de praktijk aan de orde, zoals Transition Towns, verkoop van producten in de streek (Oregional). De rol van de consument komt ook aan bod via adviezen die de consument zelf kan toepassen in zijn koopgedrag, of in zijn rol als maatschappelijk betrokken burger. Tenslotte worden mogelijke strategieën behandeld om tot deze alternatieven te komen.

3. Powerpoint-presentaties ‘Antwoorden op de voedsel-, klimaat- en energiecrises’, ‘Voedsel Hier en Daar’, ‘Agroecologische landbouw als alternatief – Leren van het Zuiden, en ‘Dagelijks leven Hier en Daar’

De afgelopen jaren heb ik diverse lezingen en gastlessen gegeven op universiteiten (VU, UvA, WUR, Maastricht), voor nationale en gemeentelijke overheden (Ministerie van LNV (nu EZ), Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, Gemeente Borger en Odoorn), voor diverse maatschappelijke organisaties en tijdens conferenties (o.a. ESF, NSF, Voedsel Anders).

In 2011 heb ik een cursus ‘Think global, eat local’ met ASEED te Amsterdam georganiseerd, bestaande uit zes bijeenkomsten. Hiervan verzorgde ik drie bijeenkomsten aan de hand van powerpoint-presentaties. Zie ook <http://www.omslag.nl/nieuws/00469.html>

Afhankelijk van de wensen van de opdrachtgever en de achtergronden en voorkennis van de bezoekers aan de lezingen, kan ik diverse lezingen geven. Ook kan ik in overleg de nadruk op bepaalde onderdelen leggen, en andere onderdelen weglaten.

Nu zal ik de mogelijke inhoud van een dergelijke lezingen kort bespreken.

*** Antwoorden op de voedsel-, klimaat- en energiecrises**

Deze lezing geef ik het meestal aan genoemde doelgroepen. Het vergt echter wel een bepaalde mate van voorkennis, en de nadruk ligt op de historie, analyse en alternatieven voor het (inter)nationale beleid op gebied van landbouw, handel en milieu. Ook worden een aantal foto's gebruikt uit genoemde foto-expositie.

Deze lezing bestaat kan uit de volgende onderdelen bestaan uit:

- Overzicht ecologische problematiek
- Hoe gaan we de wereld voeden?
- Oorzaken voedselcrisis 2008 – 2011
- Waarom werkt de vrije markt niet in de landbouw?
- Overzicht Europees - en internationaal handels-, milieu- en landbouwbeleid
- EU-handelsstrategieën
- TTIP vrijhandelsverdrag tussen EU en VS
- Neoliberaal beleid in ontwikkelingslanden
- Analyse: gevolgen voor markten en hulpbronnen
- Alternatieven met name binnen Europees en nationaal beleid
- Economische-, sociale- en milieuvoordelen van dit alternatief
- Strategieën: belemmeringen en kansen

Bij de alternatieven ga ik vooral in op de benodigde beleidsmaatregelen. Die zorgen er ook voor dat er een 'enabling environment' ontstaat voor duurzame bedrijven die nu nog te maken hebben met onder andere oneerlijke concurrentie en onstabiele- en te lage prijzen.

*** Voedsel Hier en Daar (speciaal voor scholieren en minder geïnformeerde deelnemers)**

Op advies van het Milieu Educatie Centrum Nijmegen en COS Gelderland heb ik een Powerpoint presentatie ‘Voedsel Hier en Daar’ vervaardigd, die aangeboden kan worden aan het onderwijs en andere geïnteresseerde organisaties en instellingen. Deze presentatie vergt niet veel voorkennis, maar kan wel veel eye-openers bieden aan scholieren en geïnteresseerde burgers.

Binnen de Powerpoint-presentatie heb ik 32 thema's op aparte slides geselecteerd met telkens één of twee foto's uit ontwikkelingslanden en één of twee foto's uit Nederland (of soms een ander westers land). Hierdoor worden de overeenkomsten en de verschillen tussen de landbouw en voedselvoorziening in Nederland en ontwikkelingslanden duidelijk. Het behandelt alle 23 thema's die binnen de foto-expositie worden aangeboden, plus nog 9 andere thema's en met meer foto's.

Mijn bedoeling is om eerst de foto's te laten zien, en deelnemers te laten nadenken en vragen over wat ze zien, en dan een bijbehorende uitleg te geven. Dus ik bied de Powerpoint- presentatie aan in combinatie met een les als gastdocent.

*** Agro-ecologische landbouw als alternatief voor geïndustrialiseerde landbouw- Leren van het Zuiden**

Deze presentatie lijkt op de presentatie Voedsel Hier en Daar, bestaat uit 21 in plaats van 32 thema's, en richt zich dan vooral op de product-technische aspecten van de landbouw en voedselvoorziening. Hier is wel wat meer voorkennis voor nodig. De beleidsaspecten blijven echter grotendeels buiten beschouwing, die komen vooral in de genoemde lezing 'Antwoorden op de voedsel-, klimaat- en energiecrises' aan de orde.

Naast genoemde foto's worden de volgende sheets behandeld:

- Overzicht van de huidige milieucrises die samenhangen met de voedselvoorziening
- Inzichtelijke schema's (Vandana Shiva) van de verschillen tussen ecologische en industriële landbouw
- Criteria van een 'echt duurzame' voedselvoorziening
- Onderdelen van een agro-ecologische landbouw
- Voorstanders van deze visie en meer informatie

*** Dagelijks Leven Hier en Daar**

Binnen een Powerpoint-presentatie 'Dagelijks leven Hier en Daar' kan ik – afhankelijk van de wensen van mogelijke opdrachtgevers - ook thema's buiten de landbouw behandelen, met telkens foto's uit ontwikkelingslanden en Nederland of andere westerse landen.

De rode draad door deze aanvullende presentatie zal wederom zijn wat kunnen we leren van andere culturen, met het oog op de uitdagingen van de toekomst. Ik ga dan met name in op de voorziening van basisbehoeften, behoud van werkgelegenheid, en de bescherming van natuur en milieu.

De volledige lijst met foto's vindt u kunnen aan het einde van deze paper. De volgende thema's kunnen aan de orde komen tijdens een dergelijke aanvullende powerpoint presentatie:

- natuur en mens, mens en dier;
- ambachten en andere sectoren buiten de landbouw;
- markten en winkels;
- transport;
- energievoorziening en afval;
- ontspanning, sport en spel
- diversen; east meets west, politiek protest en samenwerking.

Hierna vindt u in dit bestand de foto-expositielijst met de achtergrondteksten zoals die bij de foto's te lezen zijn bij de fototentoonstelling met 23 thema's. Daarna volgen de thema's en titels bij de foto's van de Powerpoint-presentatie 'Voedsel Hier en Daar', en tenslotte de Powerpoint presentatie 'Dagelijks Leven Hier en Daar'.

In overleg met mogelijke opdrachtgevers hoop ik tot een presentatie te komen die precies aan hun wensen kan voldoen. Mocht u aanvullende vragen of opmerkingen hebben dan verneem ik dat graag.

Guus Geurts

Beleidsgericht milieukundige, publicist en fotograaf op gebied van landbouw, milieu en (anders) globalisering - Eigenaar Swadeshi Bureau voor Andersglobalisering
06 – 4397 9849 - guusgeurts@yahoo.com - www.guusgeurts.nl

28 januari 2015

Teksten bij de foto-expositie Voedsel Hier en Daar

1. Biodiversiteit: De basis van het voedsel

Traditionele voedselgewassen op de markt Kuching op Sarawak in Maleisië (2003)

Op de markten in Azië zie je een grote diversiteit aan voedselproducten; deze zijn afkomstig van de inheemse bevolking (uit de bossen) van Borneo. Een deel hiervan wordt niet zelf geteeld maar verzameld uit de natuur.

Landbouw wordt traditioneel uitgevoerd op basis van landbouwgewassen en rassen die perfect zijn afgestemd op de aanwezige natuurlijke omstandigheden en hulpbronnen.

Boeren hebben zelf deze veredeling uitgevoerd door de eeuwen heen, en bewaren ieder jaar een deel van de oogst als zaaizaad voor het volgend jaar. Zo had men gratis zaaizaad.

Door de 'Groene Revolutie' en natuurvernietiging vermindert de biodiversiteit van landbouw- en voedselgewassen snel.

Gewasveredeling met slaplantjes bij zaadbedrijf te Nunhem (2006)

De zaadindustrie heeft in de afgelopen eeuw de taak van de boeren overgenomen in de veredeling. Zij leveren hoogproducerende uniforme rassen waardoor de productie in kilo's per hectare omhoog gaat.

Nadeel is dat deze rassen slechts onder bepaalde omstandigheden deze hoge productie kunnen leveren; voldoende (irrigatie)water, kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Dit leidt gebruik van fossiele brandstoffen, milieuvervuiling en monoculturen. Deze zijn kwetsbaarder voor ziektes dan een diversiteit van rassen en gewassen. Tevens moet de boer meestal jaarlijks al deze zaken aankopen, voorheen waren ze 'gratis'. De toepassing van genetische manipulatie door de zaadindustrie versterkt dit proces verder.

2. Grondbewerking

Black Hmong-mannen ploegen met waterbuffels Omgeving Sapa in Noordwest Vietnam (2003)

De waterbuffel is zeer belangrijk binnen de zelfvoorzienende landbouw in Zuidoost Azië.

Hij vervangt ten dele de menselijke arbeid waardoor mensen een groter oppervlak kunnen ploegen. Maar tegelijk is men voor haar voedselproductie onafhankelijk van fossiele brandstoffen. Het Black Hmong-volk is bijna geheel zelfvoorzienend qua huisvesting, voeding en kleding op basis van haar eigen aanwezige hulpbronnen. Wanneer zij de beschikking hebben over een voldoende groot grondgebied kunnen zij nog eeuwen duurzaam voortbestaan.

Grondbewerking met cultivator te Veulen-Venray (2006)

Met machines en gebruik van fossiele brandstoffen kan in beperkte tijd één persoon een grote oppervlakte grond bewerken. De voorraad olie raakt echter snel op, door de snel stijgende vraag de komende jaren; ook wel *Peak Oil* genoemd. Daardoor kan de westerse moderne landbouw en zelfs onze voedselzekerheid in gevaar komen.

We zullen dus de komende decennia zoveel mogelijk onafhankelijk van deze fossiele brandstoffen moeten worden. Dat kan door drastische energiebesparing, inzet van meer in plaats van minder menselijke en dierlijke arbeid, en duurzame lokale energieopwekking.

3. Planten en zaaien

Planten van rijst

Vlaktbij Chapora-rivier, provincie Goa in India (1997)

Rijst is het basisvoedsel van de meerderheid van de bevolking op deze aarde. De zaden worden eerst opgeweekt tot kleine plantjes en daarna geplant via handenarbeid. Dit gebeurt al eeuwenlang op dezelfde manier, met veel gebruik van handenarbeid.

Gras inzaaien te Veulen-Venray (2006)

Net als veel andere bewerkingen is ook het zaaien van gras gemechaniseerd, waardoor in een paar uur tijd enkele hectares wei kunnen worden ingezaaid. Voor deze bewerking huren melkveehouders meestal een loonwerker in, met gespecialiseerde zaaimachines.

4. Gewasbescherming

Schoffelen in maïs

Omgeving Bac Ha in Noordwest Vietnam (2003)

Handmatig schoffelen bespaart chemische bestrijdingsmiddelen en fossiele brandstoffen, én het levert veel werkgelegenheid op.

Per arbeider kan echter slechts het onkruid op een beperkte oppervlakte worden bestreden. Dit past goed binnen een zelfvoorzienend landbouwsysteem, waarbij het grootste deel van de landbouwproductie bestemd is voor eigen consumptie en veevoer voor het eigen vee.

Chemische bestrijding tegen phytophthora in aardappelen- veld te Leunen-Venray (2006)

Met bestrijdingsmiddelen, gemechaniseerde spuitmachines en fossiele brandstoffen kunnen grote oppervlaktes binnen beperkte tijd bespoten worden, met een beperkte inzet van arbeid. Het loonbedrijf neemt hierbij de zorg van de gewasbescherming over van de akkerbouwer. Boeren kunnen door inzet van loonwerkers besparen op tijd en op investeringen in specialistische apparatuur.

5. Klimaatverandering - Oogst van aardappelen

Handmatige oogst van aardappelen

Karimabad, Northern areas, Pakistan (1998)

Op deze berghellingen is inzet van grootschalige oogstmachines onmogelijk. Tevens is handmatige oogst goedkoper vanwege de lage arbeidskosten. Een groot deel van de oogst wordt zelf geconsumeerd, een ander deel wordt verkocht en gaat naar de steden in Pakistan.

De landbouw in dit gebied is grotendeels afhankelijk van irrigatiewater afkomstig van smeltende sneeuw in de Hindu Kush en Karakoram-gebergten. Door klimaatverandering smelten deze gletsjers echter zeer snel, zodat het twijfelachtig is of deze mensen nog lang kunnen overleven in dit gebied.

Volgens de laatste rapporten van het IPCC zullen vooral de armsten in ontwikkelingslanden de meeste schade ondervinden van de klimaatverandering die al in gang is gezet. Dit terwijl vooral de westerse landen deze klimaatcrisis met hun hoge energieverbruik (per persoon) hebben veroorzaakt.

Restanten van overstroming van de Maas te Well (1993)

In 1993 en 1995 kreeg Limburg te maken met ernstige wateroverlast toen de Maas overstroomde. De verwachting is dat de klimaatverandering de komende decennia tot meer overstromingen zal leiden in Nederland. Anderzijds zullen de zomers heter en droger zijn naar verwachting, en is er meer risico op nieuwe ziekten en plagen. Dit kan ook grote nadelige gevolgen voor de landbouw hebben.

6. Oogst van groenten voor de eigen markt

Groenten verzamelen op steile heuvel Omgeving Mae Salong in Noordwest Thailand (2004)

Met de inzet van goedkope handarbeid is landbouw mogelijk op deze steile heuvels. Door de relatief lage brandstofprijzen en de hoge eisen van supermarkten wat betreft uniformiteit van producten, kan dit voedsel op de wereldmarkt echter moeilijk concurreren met grootschalige groenteteelt die veel gebruik maakt van machines. Door de toenemende vrijhandelsakkoorden wordt de bescherming van de lokale en nationale markten verminderd, en krijgt men te maken met buitenlandse concurrentie. Deze verdragen zijn dan ook een zeer grote bedreiging voor deze kleinschalige landbouw.

Asperges steken te Veulen-Venray (2006)

Bepaalde groenteteelten zijn ook in het westen niet met machines te oogsten. Handmatig oogsten maakt producten duur, door de relatieve hoge arbeidskosten. Door inzet van goedkope gastarbeiders, waaronder steeds meer Polen, probeert de boer deze kosten laag te houden. In vergelijking met arbeid, zijn de transportkosten om producten over de hele wereld te vervoeren, nog relatief laag. Omdat er weinig marktbescherming is voor groenten, staan deze arbeidsintensieve groenteteelten in Nederland onder druk. Anderzijds hebben ontwikkelingslanden te maken met concurrentie van Nederlandse uien, die grootschalig en voor een lage prijs hier geproduceerd worden. Deze worden zonder subsidies geëxporteerd, dus alleen importheffingen kunnen lokale Afrikaanse boeren hier tegen beschermen.

7. Oogst van graan

Handmatige oogst en dorsen van rijst door het Dai-volk Omgeving Menglaba, provincie Yunnan in China (1997)

Het Boeddhistische Dai-volk is verspreid over de Zuid China, Laos, Vietnam en Thailand. Net als bij veel andere inheemse volkeren is de rijstteelt een zeer belangrijk onderdeel van hun cultuur, met rituelen die gekoppeld zijn aan de diverse werkzaamheden op het land. Deze werkzaamheden worden met inzet van veel dorpelingen verricht, vaak heeft men ook gemeenschappelijk grondbezit. Deze sociaal- en milieuvriendelijke inheemse culturen staan door vrijhandel, modernisering en mechanisering nu in toenemende mate onder druk.

Machinaal oogsten en dorsen van zomergerst te Meterik (2006)

Het Limburgse basisvoedsel (tarwe, gerst, rogge, aardappelen) wordt machinaal geoogst door loonwerkers. Het is niet meer bestemd voor de lokale voedselmarkt. De prijs wordt bepaald op de

nationale, de Europese of de wereldmarkt. Sommige traditionele Limburgse gewassen als haver en boekweit, zijn nagenoeg verdwenen.

In tegenstelling tot veel boeren in ontwikkelingslanden, zijn boeren voor deze teelten veelal afhankelijk van jaarlijkse aankoop van toeleverende bedrijven wat betreft nieuwe zaden, gebruik van bestrijdingsmiddelen, kunstmest en oogstmachines van loonwerkers.

8. Melkproductie traditioneel en modern

Handmatig paarden melken op zomerweide in de bergen Omgeving Toktogul in Kirgizië (1998)

Zomers trekken de veehouders uit Kirgizië met hun paarden, geiten en schapen naar de weiden in de bergen. De paarden worden ook ingezet voor melkproductie. De melk wordt daarbij gefermenteerd tot een alcoholhoudende drank, om zo de houdbaarheid – bij gebrek aan koelkasten in de bergen – te vergroten. Deze melk is zowel voor eigen gebruik als voor kleinschalige verkoop. Op de Kirgizische lokale markt is men nog wel in staat een kostendekkende prijs te vragen.

Melkrobot op melkveebedrijf te Ysselsteyn (2006)

Nederland is van oudsher het zuiveland bij uitstek. Nederlands fokvee vormt – nadat deze in de Verenigde Staten verder zijn doorgefokt sinds het begin van de twintigste eeuw – wereldwijd de basis van grootschalige melkproductie.

In toenemende mate worden hierbij melkrobots ingezet, zodat de koeien min of meer zelf bepalen wanneer zij gemolken worden. De koeien krijgen hierbij hun voorgeprogrammeerde hoeveelheid krachtvoer, het uier wordt automatisch schoongemaakt, en volautomatisch gemolken. Dit verhoogt de melkproductie, scheelt de melkveehouder veel tijd, en hij is ook minder gebonden aan de vaste melktijden. Het gevolg is wel dat deze koeien niet meer ver van de boerderij in de wei kunnen, en vaak binnen moeten blijven.

9. Varkens op transport

Ingepakte varkens – gemakkelijk voor op de fiets – op lokale markt Omgeving Guilin, provincie Guanxi in China (1997)

De belangrijkste bron van dierlijk eiwit in Azië vormen varkens, runderen, kippen, eieren, en op sommige plaatsten vis. Het houden van dieren gebeurt doorgaans kleinschalig en diervriendelijk. Het transport- en slachtproces gaat soms wat minder zachtzinnig in zijn werk, en is vaak ook openlijk zichtbaar voor de klant die zijn verse voedsel komt kopen.

Chinezen eten overigens bijna alle diersoorten. In hun traditionele geneeskunde gebruiken ze ook veel delen van bedreigde diersoorten.

Varkens laden op weg naar het slachthuis te Maasbree (2006)

Vanuit de maatschappij is er in toenemende mate kritiek op het dierenwelzijn in de Nederlandse intensieve veehouderij. Door exportbelangen en de macht van de voedingsmiddelenindustrie en detailhandel hebben boeren echter te maken met relatief lage prijzen. En zijn dus genoodzaakt tot schaalvergroting en het houden van veel dieren op kleine oppervlaktes.

De situatie voor boer, consument en dier zou kunnen verbeteren als er strengere eisen worden gesteld aan dierenwelzijn en milieu, als producten die niet aan deze eisen voldoen niet worden toegelaten in de EU, en er importheffingen worden ingesteld, en als consumptie en productie in de

EU met elkaar in evenwicht worden gebracht. De detailhandel en dus ook de consument zal dan wel met hogere vleesprijzen geconfronteerd worden, maar dat mag ook voor een eerlijk product.

10. Het vlees komt toch echt van levende dieren

Slachten van waterbuffels

Kete Kesu in Tana Toraja op Sulawesi in Indonesië (2003)

Als onderdeel van een eeuwenoud begrafenisritueel offert het Toraja-volk op Sulawesi kostbare waterbuffels. Het is voor westerse buitenstaanders een zeer bloedig schouwspel, maar nog niet lang geleden werden ook bij ons een groot deel van de dieren openlijk op de boerderij geslacht. Na het offeren worden de beesten geslacht, en wordt een deel van het vlees gratis gegeven aan dorpelingen en vrienden. Dit vormt onderdeel van een reciprociteitbeginsel van geven en terugontvangen, de basis van alle zelfvoorzienende gemeenschappen. Deze gewoonte lijkt langzaam uit de moderne meer individualistische maatschappijen te verdwijnen. Een ander deel van het vlees wordt overigens via een kleine veiling ter plaatse verkocht aan de hoogsteieder.

Anoniem kippenvlees in verpakking in supermarkt te Helden 2006)

De afstand van de westerse consument met zijn voedselproductie wordt steeds groter. Het lekker stukje dierlijk eiwit in de winkel, is in werkelijkheid een kipfilet van een slachtkuiken dat in 48 dagen vetgemest is. Dat gebeurt in een alsmaar grootschaliger proces waarin de boer steeds minder per kip verdient en als hij pech heeft zelfs verlies lijdt. Zoals op deze foto te zien is, wordt vlees door de detailhandel vaak ingezet bij promotieactiviteiten.

11. De verwerking van voedsel; van handmatig via windkracht naar fossiele energie

Handmatig dorsen van gierst

Omgeving Phedi in Nepal (1997)

De gierst die op het eigen veld geoogst is wordt na droging op het eigen erf gedorst, waarbij de gehele familie wordt ingezet. Fossiele brandstoffen zijn hierbij niet nodig.

Molen en voedingsmiddelenfabriek te Zaandam (2006)

De verwerking van voedsel vond in Nederland lang plaats via handenarbeid en windenergie. Dat was duurzaam en gratis.

Met het beschikbaar komen van fossiele brandstoffen en de technologische 'voortgang', werd het mogelijk op grote schaal voedsel afkomstig van overal op deze wereld te verwerken, met steeds minder mensen en steeds meer verpakkingsmateriaal. Ook ontwikkelt de voedingsmiddelenindustrie steeds weer nieuwe (luxe)producten. Deze lijken steeds minder op het traditionele menu.

Vraagt de consument hier om? Of worden mensen beïnvloed door reclame die hen vertelt dat men eigenlijk niet zonder deze steeds weer nieuwe producten kan?

12. De markt

Groentemarkt, ontmoetingsplaats van boer en consument Bukit Lawang op Sumatra in Indonesië (2003)

De afstand tussen boer en consument is over het algemeen erg klein op de 'normale' markt in Azië. Hier is over het algemeen een zeer grote diversiteit van groenten, fruit en vlees te vinden. Door zijn producten direct te verkopen, kan de boer een grotere marge zelf houden in plaats van deze af te staan aan tussenhandelaar en/of transporteur.

Door onder andere liberalisering van de dienstenmarkt via de WTO, rukken (buitenlandse) supermarkten snel op in Azië, en concurreren met de traditionele markt. Hogere prijzen zijn voor de middenklasse van minder belang dan de hogere status en het gemak van de 'moderne producten' in supermarkten.

De moderne veilingklok: ontmoetingsplaats van handelaren op groenteveiling te Grubbenvorst (2006)

Behalve binnen de directe verkoop aan huis, is er nagenoeg geen direct contact tussen boer en consument. Door zich te verenigen in coöperaties, zoals de groenteveiling konden tuinders oorspronkelijk een sterke macht opbouwen ten opzichte van handel en verwerkende industrie. De groenteveiling is hier ook een voorbeeld van. Hier wordt op een transparante manier tot een redelijke verkoopprijs gekomen.

Sinds een aantal jaren wordt een deel van de groenten verkocht buiten de veilingklok via de Greenery. Ook wordt de macht van supermarktketens ten opzichte van de tuinders steeds groter.

13. Olie en/of vitaminen op je bord?

Fossiele-brandstoffen-vrij boodschappen doen omgeving Kashgar, bezet Xinjiang in China (1998)

Productie en consumptie vinden nog steeds dichtbij elkaar plaats in Azië. Met name op het platteland voorzien de plaatselijke boeren in het grootste gedeelte van de voedselbehoefte van de bewoners.

Daarbij is het aandeel van de mensen dat een auto bezit zeer klein in Azië, zelfs in steden als Hong Kong en Singapore. Dat komt omdat de overheid over het algemeen zorgt voor een goed en goedkoop openbaar vervoersysteem, dat frequent alle uithoeken van het (platte)land bereikt. De kleine transportafstanden, de grote inzet van menselijke en dierlijke arbeid en de lage inzet van machines, zorgen er voor dat de zelfvoorzienende voedsellandbouw in Azië veel meer energie oplevert dan deze kost aan fossiele brandstoffen: rijstteelt vijftig maal zo veel, cassave vijfenzeftig maal.

Fossiele-brandstoffen-rijk boodschappen doen, parkeerplaats bij supermarkt te Panningen (2006)

Over het algemeen besteedt de westerse mens steeds minder tijd aan voedsel en landbouw. Dat het voedsel van over de hele wereld in de supermarkt ligt is bijna vanzelfsprekend. Een gemiddeld product in de Nederlandse supermarkt heeft 6.000 kilometer afgelegd.

Mede daardoor levert een westers geproduceerd landbouwproduct twee tot tienmaal minder energie op dan dat er – vooral via fossiele brandstof – voor wordt gebruikt om het te produceren. Te denken valt dan aan machinale bewerkingen bij de boer en in de fabriek, kunstmest, bestrijdingsmiddelen en transport.

Alleen door zijn beslag op de plantengroei van miljoenen jaren – vastgelegd in fossiele brandstoffen – kan de moderne westerse mens even (zo'n 200 jaar, sinds 1850) in deze luxe positie leven. En daarna?

14. Voedselbereiding

Traditionele voedselbereiding door het Batak-volk Omgeving Mangapin op Palawan in de Filippijnen (1997)

Het negroïde Batak-volk dat al sinds de oudheid Centraal-Palawan bevolkt, is door migratie van 'lowland' Filippijnen van andere eilanden, steeds verder het binnenland ingedrongen. Hier leven zij van de jacht, het verzamelen van voedsel, en kleinschalige landbouw. Ook verkopen zij bosproducten als rotan, bamboe en honing. Hun maaltijd bereiden zij met behulp van in het bos verzameld hout. De Batak hebben over een groter deel van de dag dan de westerse mens, zogenaamd 'onproductieve rust-uren'. Maar ze hebben dan ook een veel lager consumptieniveau. De Batak worden door onder andere grootschalige houtkap en hun schuwheid om gezondheidscentra te bezoeken, steeds meer in hun voortbestaan bedreigd. In 1997 toen ik het gebied bezocht waren er nog maar 200 Batak-mensen.

Bereiden van een saus met boter, bloem en kruiden in cateringbedrijf te Neer (2006)

Het bereiden van maaltijden wordt behalve aan restaurants, ook uitbesteed aan cateringbedrijven. Koken in de westerse wereld gebeurt over het algemeen op gas of elektriciteit. Op niet al te lange termijn zal deze elektriciteit duurzaam opgewekt moeten worden. Een terugkeer naar het stoken van hout ligt echter niet voor de hand.

15. De waarde van voedsel

Etenstijd voor Pnong-jongen en baby Phulung, provincie Mondulkiri in Cambodja (2003)

Het Pnong-volk is voor zijn voortbestaan geheel afhankelijk van de bossen waar men jaagt en voedsel verzamelt, ook is er kleinschalige landbouw. Men verzamelt 'gratis' bouw materiaal en niet-houtproducten voor de verkoop uit het bos, maar doet dit op een respectvolle manier. Grote bomen laat men staan, omdat hier geesten in huizen. Volgens westerse economische maatstaven is men echter 'arm', en zou 'ontwikkeld' moeten worden.

Nu leeft men in evenwicht met de aanwezige natuurlijke hulpbronnen. Dit evenwicht wordt echter bedreigd door aanleg van wegen, die grootschalige houtkap en bouw van nederzettingen door anderen mogelijk maken. Met het bos verdwijnt hun voedsel en de evenwichtige waterhuishouding.

Mede door het exportgeoriënteerde ontwikkelingsmodel en het Westerse beslag op hulpbronnen in het Zuiden, sterven er mondiaal 24.000 mensen per dag aan voedselgebrek of door ziektes die hier verband mee houden.

Honger is (nog) geen productieprobleem, maar een verdelingsprobleem van met name grond en water; een land als India met 200 miljoen ondervoedde mensen, exporteert graan, vlees en tropische vruchten.

Recycling van afgekeurde chocoladekoekjes tot veevoer in mengvoerbedrijf; ‘Food for Feed’ te Veulen-Venray (2006)

In het westerse landen is vooral overgewicht en obesitas een probleem, hier lijdt een derde van de wereldbevolking aan. In de Verenigde Staten zelfs 74%.

Anderzijds komt er ook ondervoeding voor in Nederland. Bij ‘de voedselbank’ krijgen arme mensen een aanvulling van kwalitatief goed voedsel. Dit is onder andere afgekeurd voedsel uit de detailhandel.

Een ander deel van dit afgekeurde voedsel (waaronder door fouten in het verpakkingsproces), en afval uit de voedingsmiddelenindustrie wordt verwerkt tot veevoer. Hierdoor blijven waardevolle grondstoffen behouden in de voedselketen, en worden niet verbrand tot ‘groene stroom’.

De voedingsmiddelen die consumenten weggooien – ter waarde van 2,1 miljard Euro per jaar – komen overigens wel in deze elektriciteit terecht.

16. Mest: milieuprobleem of onmisbare grondstof en groene energie?

Verzamelen van mest voor brandstof te Varanasi in India (1998)

In ontwikkelingslanden is mest vooral de waardevolle en noodzakelijke grondstof die het altijd geweest is. Zonder mest geen landbouw; via dierlijke bemesting worden de mineralen die via plantaardige landbouw uit de bodem zijn verdwenen, weer teruggebracht in de kringloop.

In India wordt de mest daarnaast gebruikt als brandstof. Door export van (luxe)landbouwproducten naar het westen verdwijnen er echter waardevolle mineralen uit de kringloop in ontwikkelingslanden.

Biogasinstallatie voor duurzame energie bij varkenshouderij te Maasbree (2006)

Varkensmest wordt samen met plantaardig materiaal in een vergistinginstallatie ingevoerd, waarbij biogassen ontstaan. Deze kunnen worden gebruikt om op een duurzame manier warmte en elektriciteit te produceren.

Anderzijds heeft Nederland een mestprobleem omdat veevoer uit Latijns Amerika wordt geïmporteerd. Dit zorgt voor mineralenoverschotten hier en tekorten daar. Zo ontstaan kostenposten voor de veeboeren *Hier*, en verarmde bodems voor de boeren *Daar*.

17. De volgende slachtoffers van de vrije wereldhandel en EU-landbouwhervormingen

Schape hoeders – Taurus-gebergte Turkije (2001)

Zomers trekken de Turkse geiten- en schapehouders naar de bergenweiden. Net zoals in alle tot de EU toegetroten landen, zal een groot deel van deze kleine boeren, de (waarschijnlijke) toetreding niet overleven.

Zij moeten aan dure hygiëneregels voldoen (zelfs als ze voor de eigen markt blijven produceren), hebben minder toegang tot subsidies en krijgen te maken met de concurrentie van hun meer efficiënte collega’s uit andere EU-lidstaten. Zo gaat een duurzame landbouw, die veel werk verschaft verloren. Een deel van deze ex-boeren trekt vervolgens naar West-Europa op zoek naar werk.

Onder kleine en middelgrote Europese boeren is weinig samenwerking om dit beleid dat goed is voor handelsbedrijven en de voedingsmiddelenindustrie – maar slecht voor hen - gezamenlijk tegen te gaan. Organisaties als de LTO zien vooral nieuwe kansen voor hun (grote) boeren op buitenlandse markten, maar hebben weinig oog voor hun collega-boeren die daarvoor het veld

moeten ruimen. Dit beleid wordt overigens ook voluit gestimuleerd door het ministerie van Landbouw.

Koeien in de wei te Veulen – Venray (2006)

Door het op export gerichte EU-beleid worden ook de eigen boeren slachtoffer, als eerste de kleinere gezinsbedrijven.

Sinds 2003 krijgen de boeren een lagere melkprijs, en ondanks gedeeltelijke compensatie via inkomenssubsidies, dalen hun inkomens. De veelgenoemde en onjuiste 2,5 Euro subsidie per koe per dag, komt dus zeker niet bij hen terecht.

Ze kunnen alleen overleven door kosten te besparen en uit te breiden. Hierdoor wordt het steeds moeilijker de koeien in de wei te houden. Het blijkt overigens dat de burger wel graag koeien in de wei wil behouden.

Sommige boerenorganisaties – zoals de Nederlandse Melkveehouders Vakbond – pleiten als alternatief voor behoud en herstel van marktbescherming en melkquotering op Europees consumptieniveau, zodat de boer een kostendekkende prijs krijgt. Het geld van de onnodig geworden export- en inkomenssubsidies kan dan gebruikt worden voor landschap- en natuurbeheer en minder productieve gebieden. Zo worden er drie vliegen in één klap geslagen.

18: Foto-expositie Amsterdam: Stad of platteland

Spelende jongens op het platteland van Laos

Dakloze bij de Gedächtniskirche in Berlijn

18. Foto-expositie Venray: De vaak vruchtbaarste landbouwgrond rond de dorpen en steden gaat verloren door ‘ontwikkeling’

Hakka-vrouw werkt op het land terwijl de stad oprukt New Territories in Hong Kong (1997)

Nu Azië zich in sneltreinvaart ontwikkelt gaat veel landbouwgrond verloren voor bouw van woningen, bedrijventerreinen en wegen.

Er zijn bijvoorbeeld in China al 40 miljoen mensen van hun land verdreven, en er komen er ieder jaar 2 miljoen bij. In China waren er in 2005 87.000 demonstraties en rellen tegen deze vaak gedwongen landontzuiming zonder voldoende compensatie.

Ook de aanleg van stuwdammen voor grootschalige irrigatie – in het kader van de ‘Groene Revolutie’ – en stroomopwekking, heeft al vele boeren van hun grondgebied verdreven. In India hebben 20 miljoen mensen hun huis en land hiervoor moeten verlaten.

Graafwerkzaamheden vanwege woninguitbreiding te Maasbree (2006)

In Europa is in 10 jaar tijd de oppervlakte van 3 maal Luxemburg bebouwd, in dit tempo zal het stedelijk gebied over 100 jaar verdubbelen. Dit gaat niet alleen ten koste van natuur maar ook van kostbare landbouwgrond, die we nog hard nodig hebben voor onze voedsel- en energieproductie, ook met het oog op klimaatverandering. Van oudsher is juist de grond rond de dorpen en steden het meest vruchtbaar, maar deze komt als eerste in aanmerking voor bebouwing.

19. Ontwikkeling of milieuramp, basisbehoefte of luxeproduct?

Achtergebleven vissersschip in grotendeels drooggevallen Aral-meer bij Moynaq in Oezbekistan (1998)

Onder het Sovjetregime werd de teelt van katoen in een zeer droog gebied mogelijk gemaakt door grootschalige irrigatie. Het water van twee grote rivieren werd vrijwel geheel afgetapt, zodat het Aral-meer waar deze instromen, grotendeels droog kwam te staan. De traditionele vissersboten liggen nu in een dorre woestijn, en de vis is weg.

De plaatselijke Karakalpakse bevolking heeft daarnaast te maken met veel chronische ziektes, doordat de met de rivieren meegevoerde bestrijdingsmiddelen van deze katoenteelt met de stofdeeltjes in de lucht terecht kwamen.

Veiling te Grubbenvorst knooppunt van import en export van bloemen (2006)

Nederland is de voornaamste producent en exporteur van bloemen en potplanten. En een belangrijke importeur. Met vliegtuigen worden bloemen aangevoerd vanuit Kenia, Ethiopië en China, en weer doorvervoerd over de hele wereld.

De olie raakt nu snel op; de verwachting is dat we de komende jaren de maximale olieproductie bereiken, terwijl de vraag daarna met 75% stijgt. Het is dus de vraag of we deze schaarse grondstof moeten inzetten voor het over de aarde slepen van dit luxeproduct, hetgeen gepaard gaat met veel uitstoot van broeikasgassen en dus klimaatverandering.

Spreek we over 20 jaar van een succesvolle ontwikkeling of een nieuwe milieuramp?

20. Productie voor de westerse markt gaat voor op eigen voedselzekerheid, de rechten van inheemse bevolkingsgroepen en de natuur

Palmolieplantage, omgeving Melaka in Maleisië (2003)

Nederland is de grootste Europese importeur van palmolie uit met name Indonesië en Maleisië. Deze palmolie wordt zowel gebruikt binnen de traditioneel sterke voedingsmiddelenindustrie, als in toenemende mate als 'groene energie' binnen onze elektriciteitsproductie. Hierdoor hoeft Nederland haar CO₂-uitstoot vanwege het Kyoto-akkoord minder te verlagen.

De bosbranden die de grond vrijmaken voor palmolieplantages, veroorzaken echter 15% van de mondiale uitstoot van broeikasgassen.

Andere slachtoffers zijn de kleine boeren en de inheemse bevolking die vaak met geweld van hun grond worden verdreven, om plaats te maken voor deze eindeloze plantages. Ook de orang oetan en andere diersoorten gaan door boskap en -brand ten onder, om zo luxe voedsel- en energieconsumptie mogelijk te maken.

Demonstratie tegen sojateelt bestemd voor Nederlands veevoer bij ZLTO (eigenaar van vleesverwerkend bedrijf Dumeco) te Tilburg (2006)

De Paraguayaanse boerenleider Jorge Galeano en de Argentijnse activiste Javiera Rulli vragen aandacht voor de desastreuze gevolgen van de sojateelt in Latijns Amerika. De afgelopen jaren zijn 89 boeren in Paraguay vermoord, omdat ze protesteerden tegen de gedwongen ontruiming van hun huizen en land. Ook wacht 3.000 kleine boeren een rechtszaak. Braziliaanse plantagehouders hebben hierbij de steun van de Paraguayaanse politie en het leger.

Voor de Nederlandse intensieve veehouderij maakt gebruik van deze soja, mede doordat vrijhandelsafspraken teelt van Europees eiwithoudend veevoer onrendabel maken. De Europese

akkerbouw kan niet concurreren met deze grootschalige monoculturen, die onvriendelijk zijn voor mens en milieu.

Bij een meer regionaal georiënteerde landbouwproductie, uitgaande van marktbescherming en productiebeheersing, zou Europa zelfvoorzienend kunnen zijn voor voedsel, veevoer en duurzame energieproductie (waaronder biomassa). Dan zou het grote beslag op natuurlijke hulpbronnen in ontwikkelingslanden, drastisch verminderd kunnen worden.

21. De globalisering van de voedselvoorziening in beeld

Ingeblikt Nederlandse melkpoeder op lokale markt in Iquitos in Peru (1993)

Westerse producten dringen steeds meer door op de markten in ontwikkelingslanden. Dit gebeurt onder andere door grootschalige reclamecampagnes, waarbij bijvoorbeeld wordt gezegd dat deze melkpoeder gezonder is dan moedermelk.

Tevens wordt er exportsubsidie verstrekt om het prijsverschil tussen de Europese markt en de wereldmarkt te overbruggen. Melkveeboeren in ontwikkelingslanden komen zo terecht in een oneerlijke concurrentiestrijd met EU-overschotten op hun eigen markt. Ontwikkelingslanden als Indonesië, de Filippijnen en Kenia waren eerst netto-voedselexporterend (meer export van voedsel dan import), maar werden door vrijhandelsafspraken via met name de WTO netto-voedselimporterend.

Hier Foto 1

Verrijking van de Nederlandse keuken op de Zeedijk in Amsterdam (2006)

Globalisering heeft er voor gezorgd dat de Nederlandse keuken is verrijkt met buitenlandse menu's, restaurants en tropische producten.

Er is niets tegen de import van (bepaalde) tropische producten – zoals koffie, thee, cacao – als boeren in ontwikkelingslanden maar een eerlijke prijs voor hun product krijgen. Dit kan bijvoorbeeld via grondstoffenovereenkomsten en exportquota, maar niet via vrijhandel.

Tevens zal de prijs in de winkel de werkelijke (dus hogere) kosten voor transport moeten bevatten. Ook mag de teelt van exportgewassen in deze landen, niet ten koste gaan van de eigen voedselzekerheid en natuur en milieu.

Hier Foto 2

Wegrestaurant in New Mexico, Verenigde Staten (1995)

De Nederlandse keuken is ook 'verrijkt' met verschillende fastfoodketens. McDonald's staat hierbij symbool voor de globalisering en de uniformiteit van een calorierijk maar minder gezond menu. Dit menu bevat daarnaast veel vlees, waarvoor veel veevoer en water nodig is om te produceren. Het menu wordt met zeer grote reclamebudgetten aan de man – lees kind – gebracht, waarbij meer een gevoel dan voedsel wordt verkocht.

22. Toekomstperspectief: Traditionele landbouw en voedselzekerheid voor allen of modernisering en welvaart voor een minderheid?

‘Stappen in de goede richting?’

Bord in Ulan Bator in Mongolië (2003)

Overal in Azië krijgt men via reclames en soaps op TV te zien dat het traditionele duurzame leven op het platteland eigenlijk achterlijk is. Het ware heil is in de moderne stad te vinden, waar voor iedere ex-boer een luxe leventje lijkt te wachten.

De werkelijkheid voor de ongeschoolde boer is echter anders; in ruil voor hogere lonen wachten vaak zware arbeidsomstandigheden, en een ontworteling uit de dorpse gemeenschap. Het luxe leven is maar weggelegd voor een minderheid.

Ander probleem zijn de milieugrenzen; als alle mensen op aarde een westers consumptiepatroon willen zijn er 2 tot 4 aardes nodig.

Misschien kan de westerse mens beter de omgekeerde weg bewandelen.

Chinese toeristen op Zaanse schans op zoek naar het traditionele boerenleven (2006)

De elite in China profiteert van hun sterk gestegen welvaart. Door de open grenzen krijgt zij de mogelijkheid in toergroepen de wereld te bereizen. Net zoals veel westerse toeristen is men vooral geïnteresseerd in vreemde culturen. En wat is er nou interessanter in Nederland dan onze traditionele landbouw en molens?

Dus boeren die de concurrentieslag op de wereldmarkt niet meer aan kunnen of willen, kunnen als alternatief Chinezen rondleiden en zelfgemaakte kazen verkopen.

De mens blijft een paradox, wat willen we nu: individualisme, concurrentie, welvaart en eenheidsworst in een moderne stad, of gemeenschapszin, culturele diversiteit, wat minder luxe, welzijn, en rust op het platteland en in de natuur? Of beide, of een mix?

Zolang we er nog niet uit zijn, kunnen we het laatste maar beter beschermen, en ...er van eten!

23. Religieus gebruik van voedsel

Offergave van voedsel door Hindoe

Mount Rinjani op Lombok in Indonesië (2003)

Hindoes onderbreken meerdere malen per dag de dagelijkse bezigheden voor offergaven van voedsel aan de goden in de tempels, of op andere plaatsen.

Deze Hindoe maakt met anderen een pelgrimstocht naar Mount Rinjani een voor hen en andere religies heilige berg op Lombok.

In veel inheemse culturen zijn voedsel en landbouw nauw verbonden met religieuze rituelen en feesten. Uit alles blijkt een groot respect voor hetgeen de aarde voortbrengt.

Consecratie met gebruik van brood in katholieke kerk te Panningen (2006)

Ook in het Christelijke geloof zijn voedsel en dankbaarheid aan God met elkaar verbonden. Zo wordt er traditioneel voor de maaltijd gebeden, en gedankt voor de gaven van God. Tevens wordt brood en wijn gebruikt tijdens het meest essentiële ritueel van het de Rooms Katholieke kerk.

2. Powerpoint presentatie ‘Voedsel Hier en Daar’

De Powerpoint presentatie bestaat uit 32 thema's, waarbij telkens twee, drie, vier of vijf foto's worden getoond per slide. Er zijn op iedere slide zowel foto's uit Nederland (of andere ontwikkelde landen) en uit ontwikkelingslanden te zien.

Het betreft een uitgebreidere versie van de foto-expositie ‘Voedsel Hier en Daar’ en probeert een breed beeld te geven van de voedselproductie van producent tot consument.

Eerste Slide inleiding bij Powerpoint-presentatie ‘Voedsel Hier en Daar’

- Etende kinderen omgeving Banaue op Luzon in de Filippijnen
- Moeder geeft borstvoeding met op achtergrond opkomende zon te Venray

1. Agro-Biodiversiteit: De basis van het voedsel

- Traditionele voedselgewassen op de markt, Kuching op Sarawak in Maleisië
- Gewasveredeling met uniforme slaplantjes bij zaadbedrijf te Nunhem

2. Grondbewerking

- Handmatige grondbewerking met hak, omgeving Bukit Jambul op Bali in Indonesië
- Bahnar-man ploegt met ossen, omgeving Kontum in Vietnam
- Black Hmong-mannen ploegen met waterbuffels, omgeving Sapa in Noordwest Vietnam
- Grondbewerking met cultivator te Veulen-Venray

3. Mest: milieuprobleem of onmisbare grondstof en groene energie?

- Verzamelen van mest voor brandstof, Varanasi in India
- Boer met emmers met mest op schouders op weg naar zijn akkers, omgeving Yangshuo in Guangxi in China
- Biogasinstallatie voor duurzame energie bij varkenshouderij te Maasbree
- Machinaal injecteren van drijfmest op weiland te Heibloem

4. Planten en zaaien

- Planten van rijst, Lake Maninjau op Sumatra in Indonesië
- Planten van rijst, omgeving Anjuna, provincie Goa in India
- Gras inzaaien te Veulen-Venray

5. Gewasbescherming

- Schoffelen in maïs door vrouwen en man, omgeving Bac Ha in Noordwest Vietnam
- Handmatig spuiten met bestrijdingsmiddel zonder persoonlijke bescherming, Cameron Highlands in Maleisië
- Chemische machinale bestrijding tegen phytophthora in aardappelveld te Leunen-Venray
- Machinale grondontsmetting als voorbereiding voor teelt aardbeienplanten te Veulen-Venray

6. Aardappeloogst

- Handmatige oogst van aardappelen, Karimabad in Northern areas in Pakistan
- Machinale oogst te Roggel

7. Groenteoogst

- Groenten verzamelen op steile heuvel, omgeving Mae Salong in Noordwest Thailand
- Sla-oogst omgeving Dalat in Vietnam
- Asperges steken door Poolse gastarbeiders te Veulen-Venray
- Oogst van prei met behulp van Poolse gastarbeiders te Helden

8. Graanoogst

- Handmatige oogst en dorsen van rijst door het Dai-volk, omgeving Menglaba, provincie Yunnan in China
- Machinale rijstoogst met combine omgeving Malaka in Maleisië
- Machinaal oogsten en dorsen van zomergerst met combine te Meterik
- Gecombineerd machinaal en handmatig dorsen van graan op Oud Veulense Dag te Veulen-Venray

9. Melkproductie

- Handmatig paarden melken op zomerweide in de bergen, omgeving Toktogul in Kirgizië
- Handmatig geiten melken in Taurusgebergte in Turkije
- Melkrobot op melkveebedrijf te Ysselsteyn

10. Veehouderij

- Herders op paarden met schapen, Sonkul in Kirgizië
- Veehouder in de bergen bij Gran Paradiso te Italië

11. Veevoer

- Hooi verzamelen op hooimijt, Kozor Kelen in Kirgizië
- Man vervoert veevoer op zijn rug, Passu in Northern Areas in Pakistan
- Hmong-jongen voert bamboescheuten aan waterbuffels, omgeving Sapa in Vietnam
- Machinaal gras drogen te Veulen-Venray

12. Varkenshouderij

- Akha-hoofdman in zijn dorp met loslopende zeug en biggen, omgeving Muang Sing in Laos
- Ingepakte varkens – gemakkelijk voor op de fiets – op lokale markt, omgeving Guilin, provincie Guanxi in China
- Varkens laden op weg naar het slachthuis te Maasbree

13. Visserij

- Vrouw en kinderen verzamelen vis uit de netten op strand in Goa in India
- Vele dorpsbewoners vissen in rivier tijdens 'visdag' in Ban Pasak in Laos
- Zakken vol zeepaardjes in Guangdong in China
- Man met aalscholvers die worden ingezet bij visserij, omgeving Yangshuo in Guangxi in China

14. Vlees komt van levende dieren

- Slachten van waterbuffels (2 foto's), Kete Kesu in Tana Toraja op Sulawesi in Indonesië

- Vrouw kiest kippenvlees in anonieme verpakking in supermarkt te Helden
- Kalkoenen worden op vrachtwagen geladen op weg naar slachthuis te Hegelsom

15. De verwerking van voedsel; van handmatig, via dieren en windkracht naar fossiele energie

- Handmatig dorsen van gierst, omgeving Phedi in Nepal
- Handmatig dorsen van graan bij Yamdrok Tso in Tibet
- Met ezels wordt graan gedorst in Atlas-gebergte in Marokko
- Molen en voedingsmiddelenfabriek te Zaandam

16. De groentemarkt

- Groentemarkt, ontmoetingsplaats van boer en consument, Bukit Lawang op Sumatra in Indonesië
- Groentemarkt met vrouwen en kinderen, Huay Xai in Laos
- De moderne veilingklok: ontmoetingsplaats van handelaren op groenteveiling te Grubbenvorst
- Biologische boerenmarkt met stand van Biologisch-Dynamische boerderij te Amsterdam

17. Olie en/of vitaminen op je bord?

- Fossiele-brandstoffen-vrij boodschappen doen met fiets en kar, omgeving Kashgar in bezet Xinjiang in China
- Dong vrouwen komen thuis met geogste groenten in manden op hun rug, omgeving Heping in Guanxi in China
- Fossiele-brandstoffen-rijk boodschappen doen met de auto, parkeerplaats bij supermarkt te Panningen
- Vrachtauto bij groenteveiling te Grubbenvorst

18. Voedselbereiding (1)

- Traditionele voedselbereiding met gesprokkeld hout door het Batak-vrouw, omgeving Mangapin op Palawan in de Filippijnen
- Bereiden van een saus met boter, bloem en kruiden en aardgas in cateringbedrijf te Neer

19. Voedselbereiding (2)

- Dani-vrouwen stomen op traditionele wijze op verwarmde stenen, Baliem vallei op (bezet) West-Papua in Indonesië
- Black Thai vrouw kookt op hout, omgeving Sapa in Voetnam
- Vrouw in ger-kamp kookt traditionele maaltijd, Garchuurt in Mongolië
- Batak-vrouw stampt koffie, omgeving Mangapin op Palawan in de Filippijnen
- Bereiding van maaltijd in cateringbedrijf te Neer

20. Aan tafel

- Picknick door grote familie bij Golden Triangle, drielandenpunt Thailand, Birma en Laos
- Gezin bij McDonalds te Kessel

21. De waarde van voedsel

- Etenstijd voor Pnong-jongen en baby, Phulung in provincie Mondulkiri in Cambodja
- Batak volk krijgt rijst op bananenblad, omgeving Mangapin op Palawan in de Filippijnen
- Recycling van afgekeurde chocoladekoekjes tot veevoer in mengvoerbedrijf; 'Food for Feed' te Veulen-Venray
- Grote bakken met koekjes in verpakking klaar om verwerkt te worden tot veevoer te Veulen

22. Toekomstige slachtoffers van de vrije wereldhandel en EU-landbouwhervormingen

- Schapen hoeders – Taurus-gebergte Turkije
- Koeien in de wei te Veulen - Venray

23. Landbouwgrond en natuur gaat verloren

- Hakka-vrouw werkt op het land terwijl de stad oprukt New Territories in Hong Kong
- Aanleg van wegen en uitzicht over grootschalige palmolieplantage omgeving Bukit Lawang op Sumatra in Indonesië
- Graafwerkzaamheden vanwege woninguitbreiding te Maasbree
- Aanleg van bedrijventerrein in weiland bij Oirlo - Venray

24. Landbouw als ontwikkeling of milieuramp?

- Geïrrigeerde katoenteelt in Fergana-vallei in Kirgizië
- Achtergebleven vissersschip in grotendeels drooggevallen Aral-meer bij Moynaq in Oezbekistan
- Veiling te Grubbenvorst knooppunt van import en export van bloemen (2 foto's)

25. Klimaatverandering

- Passugletsjer bij Passu in Northern Areas in Pakistan
- Restanten van overstroming van de Maas in prikkeldraad te Well

26. Productie voor de export ten koste van eigen voedselzekerheid, de rechten van inheemse bevolkingsgroepen en de natuur

- Palmolieplantage, omgeving Melaka in Maleisië
- Garnalenkwekerij, omgeving Mui Ne in Vietnam
- Demonstratie door Paraguayaanse boerenleider tegen sojateelt bestemd voor Nederlands veevoer bij ZLTO (eigenaar van vleesverwerkend bedrijf Dumeco) te Tilburg

27. Tropische producten (hoofdzakelijk voor export)

- Koffie bij Lak-meer in Vietnam
- Opvang van rubber bij rubberboom, omgeving Melaka in Maleisië
- Suikerrietplantage op Luzon in de Filippijnen
- Jongen oogst cacaobonen bij Bukit Lawang op Sumatra in Indonesië
- Akha-vrouwen plukken thee bij Mae Salong in Thailand

28. De globalisering van de voedselvoorziening in beeld

- Ingeblikt Nederlands melkpoeder op lokale markt in Iquitos in Peru
- Carrefour supermarkt in Bangkok in Thailand
- Verrijking van de Nederlandse keuken op de Zeedijk in Amsterdam
- Wegrestaurant van McDonalds in New Mexico, Verenigde Staten

29. Toekomstperspectief: Traditionele landbouw en voedselzekerheid voor allen of modernisering en welvaart voor een minderheid?

- ‘Stappen in de goede richting?’ (Reclamebord van yurts/gers op de steppe naar moderne stad.) in Ulan Bator in Mongolië
- Chinese toeristen op Zaanse schans op zoek naar het traditionele boerenleven

30. Religieus gebruik van voedsel

- Offergave van voedsel door Hindoe, Mount Rinjani op Lombok in Indonesië
- Consecratie met gebruik van brood in Rooms Katholieke kerk te Panningen

31. Platteland of stad?

- Platteland met waterbuffels en zwemmende jongeren in de rivier, omgeving Phonsavan in Laos
- Dong-dorp met rijstterrassen omgeving Heping, Guanxi in China
- Dakloze bij Gedachniskirche te Berlijn
- Mensen bij groot kantoorgebouw te Rotterdam

32. Verleden en toekomst van voedsel

- Eeuwenoude rijstterrassen bij Banaue op Luzon in de Filippijnen
 - Grootschalige groenteteelt onder plastic omgeving Xiamen, oostkust China
 - Schilderij ‘Maaltijd van schutters van de compagnie van Jacob Backer en luitenant Jacob Rogh’ door Nicolaes Eliaszn Pickenoy (1632)
 - Teelt van groenten in met gas gestookte kas met groeilampen bij Numhem’s Zaden
- Er zijn technologische ontwikkelingen gaande waarbij in de toekomst deze kassen zelfs netto-energie kunnen opleveren.*

3. Powerpoint-presentatie Dagelijks leven Hier en Daar

Naast foto's binnen de landbouw en voedselvoorziening heb ik ook foto's binnen andere thema's waarbij een vergelijking is te maken tussen ontwikkelingslanden en Nederland en andere westerse landen. Hierbij zijn veel verschillen maar ook veel overeenkomsten te zien, en hopelijk leidt dit tot eye-openers. Per Powerpoint-slide vertoon ik meestal vier foto's. De definitieve keuze voor de thema's en foto's kan ik maken in samenwerking met de opdrachtgever.

- **Natuur en mens, mens en dier**

- Van natuur naar stad: Ongerept kustlandschap met rivier en bos in Papua Nieuw Guinea (luchtfoto), dorp op rand natuur in Papua Nieuw Guinea en flatgebouwen in Moskou en in Hong Kong
- Dorp versus stad: Dorpen met landbouwgronden in China en Italië, uitzicht op 'stad': Gyantse in Tibet en San Francisco in de VS.
- Natuur als religie: grenshek om geesten tussen en natuur en Akha-dorp te scheiden in Laos, heilige stenen in Indonesië, stenen cirkel in Engeland en Uluru (Ayers Rock) in Australië.
- Wilde dieren als prooi of op papier: Iban-man met blaaspijp in Maleisië, Papua's doden krokodil, en man met getatoeëerde krokodil op de borst in Papua Nieuw Guinea versus toeschouwers bij fototentoonstelling wilde dieren in Amsterdam.
- Duurzaamheid of 'voortgang': Informatiebord in Laos over hoe natuur en landbouw duurzaam te combineren, versus bord in Maleisië over de 'wonderen van de voortgang'.
- Aanslagen op de natuur en door de natuur: SARS in Hong Kong, wegeaanleg in bos in Indonesië, gekapte boomstammen in Maleisië, rivier door dorp in Indonesië 6 weken voor desastreuze overstroming, huizen vlakbij de kust in Cambodja (aan goede kant t.o.v. Tsunami) en aanleg golfterrein op de Filippijnen.
- Wie wint er mens of natuur, of toch samen?: Spiritueel moment op de top van Rinjani-vulkaan in Indonesië, door boskap en erosie aangetaste heuvels in Birma, Dani-dorp in West-Papua, eenzame man op bevroren Baikal-meer in Rusland, en door bomen overwoekerde tempel uit 12^e eeuw bij Angkor Wat in Cambodja.
- De mens is natuur: Op mens gelijkende hand van Orang Oetan in Indonesië, man met kudde schapen boven de wolken- en boomgrens in West-China, informatiebord van symbolen van Sasak-dorp in Indonesië, toeschouwers foto's wilde dieren Amsterdam.
- Mens en dier kunnen niet zonder elkaar: man geeft Orang Oetan bijvoeding in Indonesië, koeien worden gewassen in Cambodja, man speelt met hond in San Francisco, en op 1 foto in Amsterdam: man met hond, mensen kijken naar TV-scherm met fotograaf met beer op achtergrond en meiden zoeken dierenfoto uit in Amsterdam.

- **Ambachten en economische sectoren buiten de landbouw**

- Traditionele en moderne huizenbouw: op basis van plaatselijke natuurlijke materialen, in korte tijd en met hulp van de gemeenschap in Cambodja en Laos, versus bouw van appartementen met gespecialiseerde torenkranen in Amsterdam.
- Traditie leeft voort en gaat verloren: Bouwvakkers op bamboe-stellingen in het moderne Hong Kong versus grootschalige vernietiging van oude binnensteden ten gunste van torenflats in Beijing en Shanghai.
- Bouw op basis van natuurlijke materialen: Vervaardigen van bakstenen in Vietnam en drogen van kleiblokken in de zon in China, versus traditionele huizen van rotsblokken in berggebieden in Italië.

- Kleding op basis van lokale of mondiale hulpbronnen: Vervaardigen van kleding op basis van eigen geteelde hennep en indigo door Black Hmong in Vietnam, versus kledingwinkels en schoenenwinkels in Amsterdam.
 - Toeristenindustrie: Vietnamese vrouw verkoopt sieraden aan Australiër, Traditionele dansen door Black Hmong en Yao in Vietnam voor toeristen, versus rondvaartboten in Amsterdam, en Nederlandse fotograaf die Chinezen fotografeert op Zaanse Schans.
 - Kleinschalige ambachten met veel handarbeid (soms op basis van eigen hulpbronnen) zoals koperslagers, kledingateliers, batikken, messen slijpen, doeken weven, metaal- en hout bewerken, vervaardigen van papier op basis van bamboepulp, productie van rijstwijn, manden vlechten en potten bakken in China, Thailand, Iran, Indonesië, Peru, Laos en Turkije. Dit alles versus grootschalige industrie en dienstenappartementen in Nederland, en industrie in China.
 - Wassen van kleren in de natuur in Laos, Pakistan en India versus traditionele was in Venray tijdens een historische dag.
- **Markten en winkels**
 - Soorten markt: Brommer met gebruiksvoorwerpen op weg naar uithoeken van Cambodja, gezellige overdekte markt in Phnom Penh, fietsers in Vietnam met koopwaar, klein winkeltje met een beperkt assortiment in Laos, versus supermarkt in Nederland.
 - Grote diversiteit in winkels: Uygur-mannen kijken vol interesse naar draagbare radio, man met klein assortiment speelgoed in Mumbai, versus grote shopping centers in Bangkok en Kuala Lumpur, en wapenwinkel in de Verenigde Staten.
- **Transport**
 - Dier versus auto: Paard en wagen in Nederland, ossenkarren in Vietnam versus file in Maleisië.
 - Personenvervoer: brommers in Vietnam, mensen op dak van jeepney in de Filippijnen, metro in Hong Kong en vierbaans-snelweg in de Verenigde Staten.
 - Fietsers in India, China, Vietnam en Amsterdam.
 - Lange afstand vervoer: kamelenkaravaan in West-China, schip met containers in Maleisië, roadtruck in Australië en containerterminal in Hong Kong
- **Energievoorziening en afval**
 - Winning en export van fossiele brandstoffen: Winning van steenkool in Kazachstan, Gaswinning, monument ter ere miljoenste olievat in Brunei versus olietankers in Amsterdam, paal bij gasleiding voor export gas in Venray.
 - 'Biobrandstoffen': Man met brandhout in Mongolië versus bord voor nieuwe bio-energiecentrale in Amsterdam.
 - Afval, wat doen we er mee?: Brandend afval in Laos, afval in kanaal in Indonesië, vuilnis ophalen in Laos, man met opgehaalde blikjes in Washington en berg as bij vuilverbrandingsinstallatie in Amsterdam.
 - 'Duurzame' energie: waterkrachtcentrale in Kirgizië en de Verenigde Staten, zonnecollector in Laos, en windmolens in Noord-Holland.
- **Ontspanning, sport en spel**
 - Spel is van alle tijden: Beeldhouwwerk Angkor Wat van circus in Cambodja versus jonglerende man op Terschelling.

- Ontspanning samen of alleen: Oezbeekse dominospelers, Chinese spel in park, balspel in Akadorp in Laos, gokautomaten in Las Vegas en skateboarder in Nieuw-Zeeland.
 - Milieu(on)vriendelijk speelgoed: Jongens op plank op bierflessen in Laos, jongens met van fles gemaakte vlieger in Oezbekistan, versus computerspel in Beijing, kinderen met mobiel en fototoestel in Maleisië.
 - Westerse invloeden in het Oosten: Rugby in Singapore, basketbal in de Filippijnen, reclamebord van Europese topsporters in Singapore, bierdrinkende Aziaten in Vietnam, blowende Europeanen in Thailand.
 - Muziek en dans: Indiase traditionele dans, kennismakingsdans van Kalash in Pakistan, zingende mannen met accordeon in Rusland, zingende negerin in Memphis, Ierse muziek in Venray, op muziek dansende kinderen in Amsterdam.
 - Funshoppers en toeristen verspreiden zich: funshoppers in Shanghai en Amsterdam, Chinezen op bezoek in Zaanse Schans, Nederlandse toeristen op wandelvakantie in Italië.
 - Verschillende manieren van ontspanning in Oost en West: Drinkende en muziekmakende Khamu in Laos, Dragonboat-race in Hong Kong, pratende en drinkende mannen in Cambodja, terrasje met politieke demonstratie in Amsterdam, en gaypride in Amsterdam.
 - Love is all: jongeren op brommers in Vietnam, stel op Victoria Hill in Hong Kong, stel bij brug in San Fransisco, en handdruk met Papua in West-Papua.
- **Diversen**
 - East meets west: Amerikaan mediteert in Thailand, Canadees laat Akha-kinderen hun foto zien op digitale camera in Laos, Akha-vrouwen bekijken westerse baseball-petjes in Laos, Reclamebord om Filippijnen te werven voor banen in westerse landen
 - Traditie en cultuur als toeristische attractie: Dansshow inheemse volkeren in Maleisië, Chinezen fotograferen Hollandse vrouw in traditioneel kostuum op Zaanse Schans
 - Politiek protest: anti-Amerika muurschildering in Iran, demonstratie in Phnom Penh, moslim mannen demonstreren tegen Bush in Den Haag, geen toegang voor personen bij Europese Commissie in Brussel
 - Samen in plaats van tegen elkaar: standbeeld Gandhi in India, bord die alle religies vertegenwoordigt in India, Vrouwen met spandoek 'Christen en Moslim vrouwen blijven bruggen bouwen' in Amsterdam, Afrikaan, Aziatische vrouw en Nederlander aan buffet tijdens bijeenkomst over voedselsoevereiniteit in Wageningen.